

DIN SOTSIOMADANIY INSTITUT SIFATIDA

Xudoyberdiyeva Gulasal Bahodir qizi

xudoyberdiyevagulasal141@gmail.com

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va
adabiyoti universiteti Sotsiologiya yo'nalishi 2-kurs talabasi.*

Annotatsiya: Maqolada dinning sotsiomadaniy xususiyatlarini o'rganib u haqida muallif o'z qarashlarini bildirib tahlil qilgan. Din qadim zamonlardan beri insoniyat hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Din ijtimoiy munosabatlarni boshqaruvchi, qadriyatlarni shakllantiruvchi va jamiyatni birlashtiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: sotsial institut, din, ijtimoiy guruhlar, jamiyat, e'tiqod, iudaizm, buddaviylik, cherkov, ijtimoiy hayot.

Kirish: Ijtimoiy hayotning muhim jabhasi bo'lgan din va diniy etiqod masalasi Sotsiologiya fanining muhim obyektlaridan biri hisoblanadi. Sotsial jamiyat hayotini o'rganar ekan, shu hayotning muhim qismi bo'lgan va ayni paytda unga kuchli tasir o'tkazuvchi omil - din doimo uning diqqat markazida bo'lgan. Kont jamiyat taraqqiyotini davrlarga bo'lar ekan, asosiy mezonlardan biri sifatida dinga murojaat qiladi. uning fikricha, insoniyat o'z rivojida uch bosqichni bosib o'tadi. Bular jismoniy: teologik, metofizik va ilmiy qadamlar. Har uch bosqichda ham din muayyan rol o'ynaydi. Din o'ziga xos belgilarga ega: 1. Muayyan e'tiqod va ta'limotning harakati. Har bir din dunyoni o'z nazaricha izohlaydi va ishonuvchilarda belgilangan etiqod shakllanadi; 2. Marosim va rasm-rusumlar. Har bir din o'ziga xos marosim va rasm rusumlarga ega; 3. Diniy marosim va rasm-rusumlarning muayyan qismi faqat harakat jamoa bo'lib. Masalan, yahudiy va xristian dinida ibodatning asosiy qismi sinagogda va cherkovda bajariladi. Sotsial institut tushunchasisotsiologiya faniga huquqshunoslikdan o'tgan bo'lib, u lotincha "intitum" so'zidan olingan va sotsiologik adabiyotlarda muassasa, o'rnatish, belgilash hamda tartiblash kabi ma'nolarni ifodalaydi. Sotsial institutlar faoliyati tufayli kishilar, jamoalar, sotsial guruhlar va sotsial munosabatlarni amalga oshirdi.

Muhokama va natijalar. Din (arabcha: "e'tiqod", "ishonch", "itoat") jamoat tomonidan shifrlangan qadimiy yozuvlar, mifologiya va rituallarga qat'iy amal qilingan holda bajariluvchi harakatlar to'plamidir; shuningdek, shaxsiy e'tiqod hamda mistik kechinmalardan iborat bo'lishi ham mumkin. "Din" atamasi ham jamoat e'tiqodiga oid shaxsiy amaliyotlarni, ham guruh tomonidan bajariluvchi rituallarga qo'llanadi. Din sotsiologiyasi- din-jamiyatmunosabatlarini, bu munosabatlar ortidan

kelib chiquvchi voqea-hodisalarni o'rganadi. Shu tufayli bu ilm sohasi ijtimoiy diniy muassasalarni, dinning davlat, xalq, oilaga nisbatan munosabatini, din sohasida yuzaga keluvchi ijtimoiy voqea-hodisalarni, turli din jamoalarining jamiyat bilan bo'lgan munosabatlarini asosiy mavzu sifatida tadqiq qiladi. Demak, din sotsiologiyasining mavzusi, jamiyatning asos shakllari va dinning tashqi ko'rinishlari bilan ijtimoiy jarayonlar, ularning tuzilish va qonunlaridan iborat.

“Din” so‘zini ba’zi hollarda “e’tiqod” ma’nosida ham qo‘llashadi, lekin bu doim o‘rinli emas, zero e’tiqod shaxsiy ishonchdan iboratdir, aslo ijtimoiy tizim emas.

Din – xudo yoki xudolar, g‘ayritabiiy kuchlar mavjudligiga ishonish. Din muayyan ta’limotlar, his-tuyg‘ular, toat-ibodatlar va diniy tashkilotlarning faoliyatlari orqali namoyon bo‘ladigan, olam, hayot yaratilishini tasavvur qilishning alohida tarzi, uni idrok etishning o‘ziga xos usuli. Dinning paydo bo‘lishi haqida yagona fikr yo‘q. Islom dini ta’limotiga ko‘ra, din – Alloh tomonidan o‘z payg‘ambarlari orqali bashariyat olamiga joriy etilajagi zarur bo‘lgan ilohiy qonunlardir. Tabiat va insonni yaratgan, ayni vaqtda insonga to‘g‘ri, haqiqiy hayot yo‘lini ko‘rsatadigan va o‘rgatadigan ilohiy qudratga ishonchni ifoda etadigan ta’limotdir.

Din dunyo, inson, mavjudotlarning kelib chiqishi, insonning yashashdan maqsadi kabi savollarga o‘zicha javob beradi. Dunyoviy ilm nuqtai nazaridan din kishilik jamiyati tarixiy taraqqiyotining ma’lum bosqichida paydo bo‘lgan ijtimoiy ong shakllaridan biri. Bu dunyoqarash jamiyatning ma’lum tarixiy davr va sharoitlaridagi talablari, ehtiyojlari asosida shakllanadi. Ulug‘ mutafakkir Abu Nasr Forobiy dinga falsafa bilan bir qatorda haqiqatga yetishishning 2 mustaqil usulidan biri sifatida qaragan. Forobiyning fikricha, falsafadagi masalalar isbotini payg‘ambarlar ramzlar shaklida bayon qilganlar. Dinga turlicha yondoshishni Beruniy, Ibn Sino, Umar Xayyomning ijtimoiy-falsafiy qarashlarida, Ibn Rushdning ikki haqiqat nazariyasida kuzatish mumkin. 18-asr fransuz faylasuflarining dinga bo‘lgan o‘ziga xos yondashuvlari, 19-asrda mifologik maktab (aka-uka Ya. Grim va V. Grim, M. Myuller), antropologik maktab (L. Feyerbax) va boshqa turli yo‘nalishlar paydo bo‘lgan bo‘lsa, XX-asrda dinni tadqiq qilish yuzasidan yana boshqacha qarash va nazariyalar (K. Yung, E. Dyurkgeym) vujudga keldi.

Din avvaliga ko‘pxudolik (poli-teistik), so‘ngra yakkaxudolik (monoteistik) ko‘rinishida bo‘lgan. Har bir din diniy dunyoqarash, diniy marosim, diniy tuyg‘u va sig‘inish ob‘yektlarini o‘z ichiga oladi. Har qanday jamiyatda din ma’lum ijtimoiy, ma’naviy va ruhiy vazifalarni bajaradi. Uning ijtimoiy hayotga ta’siri kuchlidir. Har bir din dindorlarini o‘z ta’limoti doirasida saqlashga harakat qiladi, o‘z qavmlari uchun tasalli beruvchi, ovutuvchilik vazifasini o‘taydi. Dinlar o‘z marosim va bayramlarining qavmlari tomonidan qat’iy tartibga amal qilgan holda bajarilishini shart qilib qo‘yadi, shuningdek, o‘z qavmlarining birligini, jamiyat va shaxsning o‘zaro aloqada bo‘lishini

ta'minlashga intiladi. Din insonga yashashdan maqsad, hayot mazmuni, bu dunyo va u dunyo masalalariga o'z munosabatini bildirib turadi. U umuminsoniy axloq me'yorlarini o'ziga singdirib, xulq-atvor qoidasiga aylantiradi. Madaniyat rivojiga katta ta'sir ko'rsatib, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni saqlab qolish va avloddan-avlodga yetkazish ishiga yordam beradi.

Iudaizm ular ichida eng qadimiysi bo'lib, miloddan keyin ming oldin shakllangan. Bu din o'sha davrdagi dinlardan farqli o'laroq, yakka xudoni tan olardi. Milodning asrlarida yahudiylar dunyoning ko'p mamlakatlariga tarqalib ketdilar, lekin bir mamlakatda iudaizm rasmiy ravishda tan olinmadi. Ko'p mamlakatlarda bu din taqib ostiga olsin.

Xristianlik dastavval sekta ichida iudaizm tarkibiga keldi, Kichik Osiyo Yunoniston, Rimda tarqala Yunoniston. Imperatorning hozirda bu din imperiyasining rasmiy dini deb e'lon turgan R. Xristianlikning provaslaviye, katolisizm, protestantlik kabi bir necha tarmoq va oqimlari mavjud.

Islom dini eramizning VII asrida shakllandi, Bu dinning asosini 5 rukn tashkil qiladi. 1) Iymon; 2) Namoz; 3) Ro'za; 4) Zakot; 5) Haj. Islomda sunniylik va shia yo'nalishlari bo'lib, ular ham o'z chiqishi bir qator mazhablarga bo'linadi. Musulmon dini dunyoning 5 qitasida va barcha mamlakatlarda mavjud. Saudiya Arabistoni, Liviya, BAA, Iordaniya, Jazoir, Pokiston, eron kabi qator davlatlarda islom rasmiy rasmiy deb elon qilingan. Islom dinida ham mo'tadil va aqidaparast oqimlar mavjud.

Uch olamiy dindand tashqari buddaviylik, induizm, kunfuchilik kabi dinlar ham ko'p millionlik tarafdorlariga ega. Induizm eramizdan oldingi 4 ming yilliklarda shakllangan. Bu din tarafdorlari Hindistonda yashaydilar. Bu din odamlarning kastalarga bo'linishini ilohiy sabab bilan izohlaydi. Buddaviylik, kunfuchilik vaosizm dinlari uchun umumiy huquq, tarafdorlar xudoni e'tirof etmaydilar.

Buddaviylik era. avv. VI asrlarda Nepalda yashagan Sidxart Gautama talimotidan boshlanadi.

Xulosa. Din-sosiomadaniy institut sifatida o'zining ijtimoiy va madaniy hayotda muhim rol o'ynaydi. Ushbu rol turli madaniyatlar va jamiyatlarda turlicha bo'lishi mumkin, ammo umumiy jihatlari quyidagilardir:

1. Axloqiy Me'yorlar: Din ko'pincha axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni belgilaydi. Ushbu me'yorlar jamiyat a'zolari uchun xulq-atvor qoidalarini belgilab beradi va ijtimoiy tartibni saqlashga yordam beradi.

2. Jamoaviy Birlik: Diniy marosimlar va an'analar odamlarni birlashtiradi va jamoaviy birdamlikni mustahkamlaydi. Masjid, cherkov yoki ibodatxonada jamoaviy ibodat qilish orqali odamlar o'zlarini katta bir jamoaning bir qismi sifatida his qiladilar.

3. Ta'lim va Tarbiya: Din ko'pincha ta'lim va tarbiya tizimlarining asosi hisoblanadi. Ko'plab madaniyatlarda diniy maktablar va ta'lim muassasalari diniy bilimlarni tarqatish va yoshlarni axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan shug'ullanadi.

4. Madaniy Meros: Din madaniy merosni saqlash va avlodlarga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Diniy urf-odatlar, bayramlar va marosimlar madaniy merosning ajralmas qismi bo'lib, avloddan avlodga o'tib keladi.

5. Ijtimoiy Hamjihatlik: Diniy tashkilotlar ko'pincha xayriya ishlari, ijtimoiy yordam va qo'llab-quvvatlash xizmatlari bilan shug'ullanadi. Ular ijtimoiy adolatni ta'minlash va ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

6. Identifikatsiya: Din odamlarning o'ziga xosligini aniqlashda yordam beradi. Diniy e'tiqodlar va amallar odamlarning kimligini belgilaydi va ularning hayot tarzini shakllantiradi.

7. Ijtimoiy Nazorat: Din ijtimoiy nazorat vositasi sifatida ham xizmat qiladi. U ijtimoiy me'yorlarga rioya qilishni ta'minlashda va ijtimoiy qoidabuzarliklarni oldini olishda yordam beradi.

8. An'ana va Innovatsiya: Din an'ana va innovatsiyani uyg'unlashtiradi. U bir tomondan qadimiy an'analarni saqlab qolishda, boshqa tomondan esa zamonaviy hayot talablari bilan moslashishda muhim rol o'ynaydi.

Dinning sosiomadaniy institut sifatidagi roli juda keng qamrovli va murakkabdir. U jamiyatning turli jihatlariga ta'sir ko'rsatadi va inson hayotining ko'plab sohalarida asosiy rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B.A. Farfiyev Din sotsiologiyasi (o'quv qo'llanmasi.) TTIU-2018.-108-b
2. F.Abdurahmonov, Z.Abdurahmonova Din psixologiyasi T. O'zRFA - 2011.36
3. Ibragimovich, R. A. (2020). Measurement of personality type and its features. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(6).
4. Ivanov P.I, Zufarova M.E "Umumiy psixologiya" T. O'zFMJ.2018.-186-b
5. Narbekov A.V. Dinshunoslik asoslari (o'quv qo'llanmasi.) T.-2007.-15-b
6. Jiyanmuratova Gulnoz. Sotsiologiya tarixi. – T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466
7. Gulnoz J., Bunyod N. Yoshlar ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish– ustuvor vazifa // Zamonaviy dunyoning ijtimoiy manzarasi va jamiyat tuzilmalari transformatsiyasi. – 2024. – T. 1. – №. 1.